

УДК 324(497.11)“2022”
DOI: 10.5937/pr77-44382
Оригинални научни рад

*Милан Јовановић**

Факултет политичких наука, Београд

*Саво Симић***

Институт за политичке студије, Београд

ДЕТЕРМИНИШУЋИ КОНТЕКСТУАЛНИ ФАКТОРИ ВАНРЕДНИХ ИЗБОРА 2022. ГОДИНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ***

Сажетак

Циљ истраживања у овом раду је утврђивање четири кључна контекстуална политичка узрочника у обликовању политичког оквира за одржавање ванредних парламентарних избора 2022. године. Неки од њих припадају процесима дужег трајања попут назадовања демократије и оспоравања изборних услова, док су други продукт актуелних политичких збивања у виду еколошких протеста, опозиционог бојкотавања избора и рата у Украјини. Као централни фактор издвајамо изостанак међупартијског дијалога и опозиционог учествовања на изборима 2020. године, производећи готово једностраначко представничко тело и недостатак парламентарног плурализма. Упоредо сагледавамо и континуирану демократску ерозију Републике Србије, што је спречило дугорочно консолидовање демократских институција. Под другим узроком подразумевамо изборну калкулацију владајуће странке у обједињавању

* milan.jovanovic@fpn.bg.ac.rs.

** savo.simic@ips.ac.rs.

*** Овај чланак је настао као резултат научноистраживачког рада у оквиру Института за политичке студије који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација.

београдских избора са председничким и парламентарним. Као трећи фактор издвајају се еколошки протести 2021. године, иницирани након доношења спорних нормативних аката без претходно спроведене јавне делиберације. Четврти повод за нове изборе обухватио је позиционирање Србије у оквиру сукоба између Русије и Украјине, захтевајући преиспитивање опште воље грађана и консензус водећих политичких актера по питању Космета.

Кључне речи: избори, Република Србија, стабилнокрагија, политичке партије, бојкот избора, грађански протести, геополитички утицај

ИЗОСТАНАК МЕЂУПАРТИЈСКОГ ДОГОВОРА О ИЗБОРНИМ УСЛОВИМА, БОЈКОТОВАЊЕ ИЗБОРА И НЕГАТИВНИ ДЕМОКРАТСКИ ПОКАЗАТЕЉИ

Ванредни парламентарни избори у Републици Србији, за разлику од других европских држава не представљају изузетак већ правило. Од увођења вишестраначја у нашој држави одржано је укупно тринаест парламентарних избора са последњим изборима 2022. године док су, изузимајући прве вишестраначке изборе из 1990. године, само избори 1997, 2007, 2012. и 2020. године били редовни (CRTA 2022). Пракса честих изборних циклуса (од 2012. до 2016. године била су одржана три избора за непуне четири године) потенцијално би указивала на нестабилност политичких прилика или немогућност формирања стабилне скупштинске већине, што није био случај од 2014. године (Јовановић 2016, 258–259). Међутим, чести изборни циклуси и опструкција опозиције у Скупштини од стране власти одржавали су сталну напетост на политичкој сцени.

Лидери највећег опозиционог блока, Савеза за Србију, хетерогеног састава формираног током септембра 2018, изјавили су на оснивачкој скупштини да се „нису окупили само да би сменили власт коју предводи председник Србије и Српске напредне странке Александар Вучић” (N1 i Beta 2018). Поред осталог, заједничко

окупљање под једним кишобраном требало је да означи борбу за успостављање услова слободних и поштених избора: регулисање функционерске кампање, медијске једнакости, финансирања изборних кампања и притиска на бираче. Након председничких избора 2017. године политичка ситуација се постепено заоштрава, да би 23. новембра 2018. уследио напад на Борка Стефановића у Крушевцу и тиме је започета серија протеста у децембру, прво под називом „Стоп крвавим кошуљама”, потом преименована наредне године у „1 од 5 милиона” након што је председник Србије изјавио да неће правити уступке опозицији макар на улице изашло 5 милиона незадовољних грађана. Средином 2019. формиран је стручни тим покрета „1 од 5 милиона” са задатком да дефинише и конкретизује захтеве учесника протеста. Препоруке су се односиле на тадашње неравноправно изборно такмичење власти и опозиције док су институционалне реформе, попут оних о изборном систему, логично остале у другом плану. Ток будућих преговора о изборним условима трасиран је прво на Факултету политичких наука од јула до октобра 2019. године, а затим и под покровитељством делегације Европског парламента од октобра до децембра за један део опозиционих партија које нису биле задовољне напретком дијалога на поменутом Факултету. Препреке успешних преговора биле су: 1) Посредништво невладиних организација и европарламентараца тј. изостанак директних преговора између представника власти и опозиције; 2) Немогућност брзе и системске медијске корекције натпредстављености власти и потпредстављености опозиције у медијима са националном фреквенцијом (Јовановић 2021, 276). Пријемчивост изборног бојкота за опозиционе актере може се приписати и дуготрајним протестима чији би ефекат био поништен прихватањем изборних услова и потребом опозиције за алармирањем међународне заједнице о неприкладном политичком стању у Србији. Изборна кампања је обележена не само негативним карактеристикама режима попут нарушене поделе власти, пропаганде и недемократичности већ и злоупотребом ванредног стања у циљу подизања рејтинга, изразитом контролом медија, перманентном функционерском кампањом, расписивањем избора у току пандемије Ковид-19, међусобним оптужбама и дискредитацијом представника власти и опозиције (Slavujević 2020, 334). Епилог међупартијске дискрепанције носио је са собом одређене последице за обе стране у преговорима. Опозиција окупљена око „Савеза за Србију” унапред се морала одрећи будућег

институционално-политичког ангажмана на временски период до расписивања наредних парламентарних избора што је додатно слабило њену финансијску стабилност и видљивост у бирачком телу док је власт одузимала легитимитет изборном процесу и губила међународни углед минималне демократске државе.

Парламентарни избори 2020. били су један од четири редовна изборна циклуса и први избори одржани по новом механизму спуштеног изборног прага за парламентарне и локалне изборе са 5 на 3%, на предлог председника Србије и Српске напредне странке Александра Вучића. Новина у изборном систему није била плод међупартијских преговора, него једнострано донета одлука власти. Да је постојала искрена намера за побољшање изборног система, био би бар примењен ефекат диференцираног изборног прага за коалиције. Супротно томе појављивала се нелогичност да је на изборима 2020. године 11 актера окупљених око Уједињење демократске Србије имало исти задатак, прескакање цензуса од 3%, као и било који други самостални политички актер (Vučićević 2020, 188). Још један од разлога за извођење таквог закључка јесте у даљем растакању умереног плурализма партијског система јер „смањење цензуса води ка већој фрагментацији и ка екстремном плурализму” (Orlović 2020, 39). Спуштање изборног прага било је део стратегије владајуће партије да подстакне улазак појединих опозиционих партија у изборну арену, пре свега политичких актера из „Савеза за Србију”, снижавајући улог изборног бојкотовања. Касније ће се испоставити да је ова изборна тактика имала парцијални ефекат јер су неке од партија узеле учешће на изборима попут Суверениста, Покрета слободних грађана и ДСС.

Избори 2022. нису остали упамћени само као вишестраначки тридесетогодишњи јубилеј већ и по многим другим значајкама. Првобитно заказани за 24. април, увођењем ванредног стања поводом пандемије Ковид-19, избори су померени за 21. јун чиме су опозицији ускраћени адекватни услови за учествовање у активної изборној кампањи. Појавила се нова-стара линија поделе на власт и опозицију као главни расцеп у Србији (Spasojević 2020, 74). Изборна излазност била је најнижа у историји савременог српског парламентаризма са 48,93% изашлих бирача. Резултатом излазности били су задовољни и власт и опозиција, први јер су тврдили да је низак одзив последица страха грађана од пандемије, а други јер су сматрали да је излазност испод 50% доказ да законодавно тело нема

легитимитет (Jovanović i Vučićević 2020, 638). Изузимајући четири мањинске листе (СВМ, СДА Санџака, СПП и Уједињена долина), снижени изборни праг прескочиле су само три странке добивши могућност да имају своје представнике у Народној скупштини: СНС са 60,65% или 188 мандата, СПС са 10,38% или 32 мандата и СПАС са 3,83 % гласова или 11 мандата. Са изборним резултатом од 188 посланика листа на челу са Српском напредном странком је остварила најбољи резултат у досадашњем партијском деловању и могла је не само да самостално формира Владу већ и да мења Устав (Kostić 2022). Шапићев СПАС је упркос његовом интервјуу у *Времену* пред београдске изборе 2018. како „(...) више не постоји ни један посто шансе да са СНС можемо да направимо било какав договор око заједничког управљања Београдом” (Hrašovec 2021), на крају ипак извршио фузију СПАС-а са СНС-ом 29. маја 2021. године, доневши доминантној парламентарној већини још 11 мандата. Тако је само посланички клуб СНС бројао 180 посланика у последњем сазиву не рачунајући ПУПС и СДПС са одвојеним посланичким клубовима. Једину опозицију у партијском скупштинском распреду чиниле су мањинске листе СДА Санџака и Уједињена Долина, тада део заједничког посланичког клуба. Четири опозиционе странке биле су делимично близу изборног прага – изузимајући СВМ као мањинску листу – али нису прешле цензус од 3% и у њих убрајамо: Покрет за обнову краљевине Србије са 2,67%, Доста је било са 2,30%, Демократску странку Србије са 2,24% и Српску радикалну странку са 2,05 % гласова (RZS 2020). Бачени гласови, који се састоје од збира гласова странака које нису прешле цензус и неважећих гласачких листића чинили су бројку од 534.068 (Jovanović i Vučićević 2020, 638). Необични изборни резултати појавили су се у Врању, када је Савез војвођанских Мађара са 1.265 гласова заузео треће место у овом граду на изборима за републички парламент (странка чији назив носи локалитет политичког деловања (војвођанских Мађара); Балинт Пастор је изјавио да је „Савез војвођанских Мађара изборну кампању водио искључиво у АП Војводини и граду Београду”) (Balac 2020).

У међувремену тренд опадања, тековина демократског управљања, значајно је узнапредовао у Србији и другим државама Западног Балкана. Србија је према извештају Фридом Хауса (*Freedom House*) „Државе у транзиту” (*Nations in transit*) израђен почетком маја 2020. године, прешла из категорије полу-консолидованих

демократија у хибридне режиме, који комбинује ауторитарну праксу унутар демократских институција. То је први пут од 2003. године да према овом извештају Србија више не припада породици демократских држава. Додуше Србија није никада била високо позиционирана полу-консолидована демократија, али је од 2012. године присутан константан пад на демократским скалама. Још 2013. године према Демократском индексу ЕИУ (*Economist Intelligence Unit*) Србију је само 13 места делило од класификације у хибридне режиме (Jović, Anđelković, i Bulatović 2014, 87). На примарне дефекте неколико последњих изборних циклуса, присутне у сфери медијске независности и притисака на бираче, указивали су готово сви претходни извештаји посматрачких мисија ОЕБС и последњи извештај Тајса Ретена (*Thijs Reuten*), шефа посматрачке мисије европарламентараца на изборима 2022. у Србији (Reuten 2022, 2). Иако је изненађење власти негативном категоризацијом извештаја било присутно, Србија је дужи временски период све теже одржавала баланс на танкој демократској жици.

Прва категоријална промена извршена је истим извештајем из 2019. године, који осим мерних промена није био дискурзивно поткрепљен, па је тада Србија потпала у хибридни режим за 0,1 поен тј. са оцене 4,04 на 4,00 (Nations in Transit 2019, 8), док се полу-консолидоване демократије рачунају у опсегу од 4,01 до 5,00. Гранична разлика од 0,1 није се могла сматрати релевантном за искључиво одређење Србије изборним ауторитаризмом како Шедлер (*Andreas Schedler*) назива хибридне режиме. За разлику од претходног, извештај Фридом Хауса из 2020. године указао је на наставак благе и постепене демократске ерозије. Нова оцена дата Србији била је 3,96 без могућности пренебрегавања мале разлике од прошле године, са коментаром да је годину дана раније: „Србија усвојила више од половине закона по хитној процедури, да је разлика између партијских и државних активности замагљена са притисцима на бираче посебно у јавном сектору и привлачењем бирача кроз једнократне или вишекратне мере социјалне помоћи” (Freedom House 2020, 8–9).

Уз претходне напомене да се ради о организацији чији је један од највећих финансијера Џорџ Сорос (*George Soros*) и да је извештај писао само један новинар БИРН-а (*Balkan Investigative Reporting Network*), прво је реаговао председник Србије Александар Вучић изјавом да поменути извештај Фридом Хауса не представља

добру вест и да „има у извештају и ствари које су истините и на којима морамо да радимо и да их поправљамо” (Beta, 2020). За њим је подробније интервенисала председница Владе Србије Ана Брнабић 13. маја документом под називом „Анализа извештаја Фридом Хауса Земље у транзицији за 2020. Одбацивање тврдњи о демократском назадовању у Србији.” У одговору директору Фридом Хауса Мајклу Абрамовицу (*Michael Abramowitz*), премијерка је заузимајући апологетски став, указала на методолошку и резултатску незаснованост тврдњи у вези за коначном оценом организације. Прво је изнела чињеницу да Србија спада у најразвијенију демократију региона Западног Балкана управо према извештају Фридом Хауса и да ако се упореди обједињени просек других држава Западног Балкана са Србијом 2020. године, Србија предњачи са 0,31 (Brnabić 2020, 7). Друго, Србија је доживела најмањи демократски пад са 0,04 у односу на 2019. годину, посматрајући чак и државе Централне Европе међу које спадају Чешка, Пољска, Мађарска, Бугарска и друге (8). Треће, премијерка је реаговала упоредном анализом овог са другим демократским извештајима попут Бертелсмановог индекса политичке трансформације (*BPT Index*) и/или индекса демократије EIU (*EIU Democracy Index*) који су Србију, за разлику од Фридом Хауса, категорисали у мањкаве, слабе или дефектне демократије (9). Чак су и такви извештаји указивали на континуирани пад демократских капацитета. Ковачевић приказује да је Бертелсманов (*Bertelsman*) индикатор владавине права у Србији износио: 2006 – 6,8; 2008 – 7,0; 2010 – 6,8; 2012 – 7,0; 2014 – 7,3; 2016 – 7,3; 2018 – 6,8; 2020 – 6,0. Уједно Србија је добила најслабију оцену индикатора за кривично гоњење поводом злоупотребе јавне функције још од 2006. године (Ковачевић 2020, 143–144). Последња, четврта примедба односила се на податак да је Србија изгубила статус демократије само због индикатора корупције, због чијег је пада са 3,75 на 3,5 Србија постала хибридни режим, премда су индикатори других организација које се баве корупцијом остали непромењени (12–15). Поред наведеног истиче се превелики фокус извештаја на медије, бојкот избора и на ограничавање опозиције у управљању од стране владајуће странке, а да се параметри националног демократског управљања (NDI) за Србију нису променили (16). Након одговора је реаговао председник Фридом Хауса Мајкл Абрамовиц истакнувши да организација и даље стоји иза извештаја упоредо објаснивши методологију његове израде: „Сваке године, Фридом хаус сарађује са локалним аналитичарима,

који припремају извештаје о земљи и предлажу оцене за сваку од њих. Потом се овај нацрт дели на три до пет анонимних рецензената по тим земљама, који затим дају повратне информације и оцењују предлоге резултата које су доставили локални аутори или аутор. Коначно, о налазима и резултатима за свих 29 земаља дискутује стручни саветодавни одбор Земаља у транзицији, да би извештај потом проверио и уредио Фридом хаус пре његовог објављивања” (Diković 2020).

Премда одређене поставке председнице Владе нису погрешне, необично је да се паралелно позива на одличне демократске показатеље извештаја и на најмањи демократски пад Србије, истовремено га оспоравајући. Међународни извештаји нису истоветно и једнозначно указивали да је Србија хибридни режим, али су сви бележили постепену ерозију демократских индикатора у Србији. Уколико упоредимо Србију са државама у окружењу и даље постоји компаративна предност демократских показатеља, али ако исте показатеље упоредимо са Србијом од пре 10–15 година, што је најмеродавнија опсервација прогреса/регреса, тешко би било задовољити се тренутним положајем. Евидентно је да је уложени труд челника српске политике у побијању негативних демократских кретања извештаја Фридом Хауса, имао за циљ смањење притиска домаће и међународне јавности поводом круњења угледа демократске државе што је неумитно произвело потребу за плурализацијом скупштинске сцене новим ванредним изборима.

У условима без опозиционих представника посредством бојкота, једнострано спуштеног изборног прага, ерозије демократског управљања и спорних изборних учесника од којих су многи имали више потписа подршке за проглашење изборне листе него гласова на изборима, нови ванредни избори били су очито једина алтернатива готово једностраначкој Народној скупштини.

ОБЈЕДИЊАВАЊЕ ИЗБОРА И МОБИЛИЗАЦИЈА БИРАЧА ЗА ОСИГУРАЊЕ ИЗБОРНЕ ПОБЕДЕ ВЛАСТИ У БЕОГРАДУ

Податак да председник Србије фигурира као доминантна и медијски најприсутнија личност у политичком животу заправо не представља новину. Упркос томе што је целе 2016. године говорио

да му „не пада на памет да се кандидује за председника” (Antonić 2020, 562) премијер Вучић је то учинио 2017. године, претходном успоставом договора са Николићем да одустане од нове кандидатуре. Истраживања јавног мњења указивала су да Вучић има изборну подршку од преко 50% на изборима 2017. године, али је постојала атмосфера несигурности да ли ће остварити победу у првом или ће се ићи у други круг па су опозициони лидери позивали грађане да изађу на изборе и гласају против Вучића (Stojanović i Dragaš 2017, 377). На крају безуспешно јер како је истраживање Ипсос Адрије (*IPSOS Adria*) илустративно утврдило: „Грађани верују Вучићу па онда никоме” (Tanjug 2017). Додуше убедљивој победи у првом кругу председничких избора са 55,08%, допринели су и гласови коалиције СПС-ЈС и мањинске СБМ, које нису истицале своје кандидате већ договорно подржале лидера Напредњака. Исту подршку у трци за други председнички мандат Александар Вучић ће добити на изборима 2022. године. Истакнутост његове личности за страначку кампању присутна је у чињеници да је био у називу свих изборних листа Напредне странке на парламентарним изборима почевши од 2014. „Александар Вучић – Будућност у коју верујемо”; 2016. „Александар Вучић – Србија побеђује”; 2018. „Александар Вучић – Зато што волимо Београд!” 2020. „Александар Вучић – За нашу децу” и 2022. године „Александар Вучић – Заједно можемо све”. Председникова медијска заступљеност пре почетка изборне кампање 2022. године износила је 92%, док су сви остали председнички кандидати заједно делили 8% укупног времена. Током прве три недеље кампање, њему посвећено време, као председнику и кандидату, смањило се са 92 на 85%, од чега је позитивно представљање чинило 80% а неутрално 20 % (CRTA 2022, 5). Са мањим разликама перманентна медијска кампања током и ван изборне кампање била је присутна и у претходним изборним циклусима. Рејтинг и заступљеност председника Србије био је битан сегмент опозиционих захтева током претходних преговора да се парламентарни, председнички и београдски избори временски раздвоје, као и да председник уједно не буде носилац свих изборних листа већ да носилац изборне листе мора бити кандидат за посланика (Antonić 2022, 156). Наравно такви захтеви опозиције нису наишли на прихватање од стране представника власти, логично услед утицаја који лидер Напредњака има на одржавање страначког изборног рејтинга.

Избори у Београду увек имају посебан интензитет што због избора градоначелника главног града, што због објективних показатеља. Како истиче Миливојевић: „Буџет Београда већи је од буџета Војводине, затим у Београду живи најмање једна четвртина а можда и близу једне трећине грађана Србије” (Cvetković 2022). Избори за главни град били су важни и за власт и за опозицију. Опозиција је видела шансу да преузме дизгине власти после деценије празног хода док се за владајућу партију ови избори могу сматрати потврдом политичког преимућства. Бојкотовање избора 2020. изнедрило је повољну информацију за опозиционе лидере. Слаба изборна излазност од 38,27% (RZS 2020) у Београду представља значајан пад када се упореди са излазношћу на београдским изборима из 2018. од 51,09% (GIK 2018). Додатно рекордан пад излазности од 27,04% у главном граду, праћен натполовичним негативним одговором на уставном референдуму 2022. године, истицао је податак да власт губи подршку не само у Новом Саду и Нишу него и у Београду (Lončar 2022, 201–202). Реакција владајуће партије била је потрага нове личности за београдске изборе и неутралисању потенцијалне конкуренције. Заменик градоначелника Београда формално од 2018. године, заправо *de facto* први човек главног града, Горан Весић, није успешно одговорио на захтеве грађења страначког имиџа. Део одговорности за рушење у Херцеговачкој носио је под окриљем градске власти, односно као градски менаџер. На функцији заменика градоначелника открио је споменик Стефану Немањи, а контроверзе је изазвала цена споменика чија висина остаје тајна до 2023. године (Jelovac 2021). Пробијање рокова за реновирање Трга републике, сеча стабала на Калемегдану и Ушћу због пројекта гондоле, били су догађаји без афирмативне реакције у јавности.

Без личности са добром репутацијом у сопственим редовима, Напредњаци су се одлучили за екстерног кандидата у лику Александра Шапића. Успешно на власти читаву деценију (2012–2022) на београдској општини са највећом популацијом – Нови Београд, Шапић на изборима 2018. самостално остварује завидан успех као треће пласирани са 9,01% (GIK 2018). Након поменутих парламентарних избора 2020. прешавши цензус са СПАС-ом, што већини од учесника није пошло за руком, Шапић се истиче као кандидат са искуством у Београду и задовољавајућом изборном подршком. Ипак фузија СПАС-а са Напредном странком убрзо је произвела негативан ефекат по Шапићеву изборну утемељеност.

Истраживање агенције Фактор Плус рађено пре најаве спајања ових странака од 28. априла до 5. маја, показало је да Шапићев СПАС са 4% подршке, колико му је претходно истраживање дало, сада имао подршку од 3,4%, што је била плаћена цена уласка у владајућу коалицију (Blis 2021). Напредна странка је овим потезом елиминисала део политичке конкуренције на наредним београдским изборима и добила кандидата за градоначелника. На супротној страни изгубила је кохезију унутар страначким сукобима и, као што ће се испоставити, Шапићеву изборну подршку. Наиме Ђорђе Вукадиновић наводи да је након трансфера у СНС, Шапића следило свега 20% његових гласача (Jelovac 2022).

Спајање свих избора произвело је опозиционо расипање финансијских средстава, првенствено на парламентарне и председничке изборе, што је значило мање доступних ресурса за опозициону београдску кампању (Lončar 2022, 201). Сада су истраживања јавног мњења указивала да би председник лако обновио други мандат у првом кругу (Institut za evropske poslove 2022; Ipsos 2022; Šta Srbija misli 2022; Nova Srpska Politička Misao 2022), док је сам Вучић изјавио да ће сваки резултат испод 60 сматрати неуспешним (Beta 2022). Са доминантне позиције у јавном мњењу, председник Србије је својим присуством у обједињеној кампањи за изборе је требало да осигура изборну победу у главном граду. Задатак је био делимично испуњен, јер је градска изборна листа Напредне странке освојила 48 мандата, 38,1% или 348.345 гласова (ГИК 2022). Делимично, јер је добила највећи број мандата и са СПС-ом могла да формира већину, али у односу на 2018. годину изгубила је 18 хиљада присталица (тада је резултат износио 366.461 гласова). Александар Шапић који је на прошлим градским изборима самостално имао 73.425 гласова, очигледно уопште није допринео Напредњацима у новој изборној кампањи, штавише произвео је пад подршке.

Без спајања избора остаје отворено да ли би Напредњаци успели да сачувају, иако ослабљену, опет владајућу позицију у Београду, узевши у обзир и могућност да је Шапићева изборна подршка могла да буде већа да није дошло до претходног утапања у Српску напредну странку. Тако је обједињавање председничких и парламентарних са београдским изборима, поред бојкотовања опозиције и пораста демократског кредита који је Србија све теже отплаћивала, био један од тактичких разлога за нове превремене изборе и осигуравање подршке и изборну победу у главном граду.

АРТИКУЛАЦИЈА ПОЛИТИЧКОГ НЕЗАДОВОЉСТВА ПОСРЕДСТВОМ ЕКОЛОШКИХ ПРОТЕСТА

Еколошки протести 2021. године би се иницијално могли приписати негативним усмерењем државе на животну средину, што се може сматрати делимично тачним исказом. Основа еколошких протеста била је изражена не само у нормативној инструментализацији нових еколошких изазова већ су еколошке теме у сржи протеста представљале „брзовезујући лепак”, експресију претходно нагомиланог, политичког незадовољства грађана (Jovanović i Vučićević 2022, 309). Недостатком представника опозиције у Скупштини и уз крупне одлуке власти без претходне консултације са јавним мњењем, еколошки протести били су ванинституционално поднети амандмани грађана поводом доношења спорних закона. Осим мини-хидроелектрана, чију је изградњу држава неплански убрзала у намери да достигне задати циљ Енергетске заједнице од 27% производње електричне енергије из обновљивих извора до 2020. године (Galup, Vejnović, i Pehčevski 2019, 10), грађане је узнемирило и најављено ископавање минерала јадарита, назван по реци Јадар по којој ће и пројекат добити име, богатог литијумом и бором. Лознички минерал поседује изнимну вредност с обзиром на његово скорашње откриће 2004. године у Србији од стране компаније Рио Тинто, уз податак да се „у лежишту Јадар налази близу 10 % истражених ресурса литијума у свету” (Anđelković 2021). Литијум је постао незаобилазан у европским намерама да се у будућности трансформише и ослони на чисту – зелену енергију (Vodinešić 2021).

Држава и компанија Рио Тинто виделе су у овом пројекту простор за економску добит посредством експлоатације рудних ресурса. Тако су тадашњи министар рударства и енергетике Александар Антић, у име Владе, и представници компаније Рио Тинто 2017. потписали Меморандум о разумевању о пројекту Јадар, а премијерка најавила почетак производње литијума за 2023. годину (Milovančević 2021). Јавност је остала обазрива наредне четири године, када је окидач еколошких протеста изазван изненадном променом Закона о експропријацији и Закона о референдуму и народној иницијативи.

Измене Закона о референдуму и народној иницијативи које је изгласало 178 посланика Народне скупштине 25. новембра 2021. године (Otvoreni parlament 2021, 4), а једном од њих укинут је цензус

излазности за успешност референдума, оправдаване су усклађивањем са Уставом из 2006. године тј. чланом 203. који образлаже да је референдумска промена усвојена ако је већина од изашлих бирача потврди. Измена предложеног Закона и његово усклађивање са Уставом није била нормативно спорна одлука колико је упитна била њена хронополитичка димензија. Наиме, Закон о референдуму и народној иницијативи требао је да буде усклађен са Уставом до 2009. године доношењем Уставног закона за његово спровођење којим је утврђена ова обавеза (Vlada Republike Srbije 2021). Чак и да се узме у обзир немогућност Напредњака да донесу измену Закона одмах након преузимања власти 2012, законско усклађивање иницирано је у друштвено неповољном тренутку једанаест година након добијања формалних овлашћења. Посебно дискутабилан у том тренутку, али и тренутно, јесте члан 49¹ Закона који омогућава Народној скупштини да распише референдум за један део територије тачније више јединица локалне самоуправе (Zakon o referendumu i narodnoj inicijativi 2021). За расправу остаје питање зашто би Народна скупштина расписивала референдум за више јединица локалне самоуправе уместо локалних скупштина. Индикативно је да се члан 49, без излазног цензуса за референдумску потврду, могао и може се злоупотребити у сврху прибављања легитимитета за отварање рудника у долини реке Јадар. Неоправданост члана 49 у предлогу Закона праћена је члановима 43 да Народна скупштина може донети одлуку, супротно ороченој на референдуму, након две године од одржавања референдума и 44 да се исто питање може поставити на новом референдуму у року од годину дана након расписивања и одржавања претходног референдума (Ivošević 2021). Датум за промену Закона 25. новембра 2021. и одржавање референдума 16. јануара 2022. најавио је Председник Скупштине Ивица Дачић 12. новембра 2021. (RSE 2021) иако према смерницама Венецијанске комисије, нов закон или измењене одредбе постојећег не би требало примењивати наредних годину дана. У конкретном случају, рок од усвајања Закона до одржавања референдума био је мањи од два месеца.

Предлог закона о експропријацији је истоветно претходном Закону, унео новине подложне злоупотреби за пројекат Јадар. У првом члану додаје се други став којим се сви поступци овог Закона

¹ Овај члан уведен је 2021. и није био присутан у претходном Закону о референдуму из 1994. године.

подводе под ознаку хитни. Чланом 2 предлога мења се члан 6 у коме се назначавала да се привремено заузимање земљишта продужава на додатне три године. У члану 20 који се тиче утврђивања јавног интереса унета је одредница о експропријацији због реализације пројеката од посебног значаја за Србију и за пројекте на основу међународно закљученог уговора. У истом члану став 7, Влада би била дужна да одлуку о предлогу утврђивања јавног интереса скрати са 90 на 15 дана док би грађани, према промени члана 29 став 3, били обавезни да се изјасне о експропријацијском предлогу у року од 5 дана (Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakona o eksprorijaciji 2021). Предлог Закона усвојен је 26. новембра 2021. гласовима 159 посланика.

Без конструктивне расправе у јавности и без присуства опозиције у Скупштини одлуке о промени два Закона произвеле су кризу легитимитета и еколошке протесте, који су кулминирали 27. новембра и 4. децембра 2021. када су блокирани главни путеви и саобраћајнице у Београду, Новом Саду, Шапцу, Крагујевцу и другим градовима и местима. Председник Србије је 8. децембра потписао Закон о референдуму и рекао да ће бити усвојене одређене примедбе Венецијанске комисије попут укидања таксе од 30 динара за народну иницијативу и продужења рокова за референдум из чланова 43 и 44.² Закон о експропријацији вратио је на поновно разматрање Скупштини, Владу критиковао због „алкавости и немара” којом је повукла предлог Закона пре него што га је председник вратио Скупштини на разматрање (Rogač 2021) и изјавио да су еколошки захтеви испуњени те да је све даље политика (Beta 2021). Претходно супротстављени дискурс постао је усмерен ка попуштању Владе која је начелно испунила обећање да се пројекат Јадар неће реализовати. Премијерка је изјавила да ће подржати одлазак Рио Тинта на захтев грађана (FoNet i Prva 2022), а потом и 20. јануара 2022. додала како Влада укида уредбу о просторном плану (Stevanović i Vujić 2022). Смиривањем бирачког тела пред изборе СНС у својој предизборној трци почиње са афирмацијом и употребом еколошких спотова нпр. 7. марта „Еколошка мапа чисте Србије”, 17. марта „Улажемо у зелене инвестиције” и 21. марта „Градићемо капиталне зелене пројекте”. Слична формулација је присутна и у спотовима који се не тичу

² Касније су, новим изменама и допунама Закона о референдуму и народној иницијативи, рокови за чланове 43 и 44 продужени на четири године рачунајући период од одржавања претходног референдума.

непосредно екологије попут „Вучић: Погледајте семафор” на коме су истакнута еколошка улагања власти (Nedeljković 2022, 37).

Међутим, на становишту европског аналитичара Капућине Меј (*Capucine May*) уступци власти у повлачењу пројекта Јадар и остављања закона о експропријацији били су део политичке стратегије за опште изборе у априлу 2022. године. „Када буде поново изабран, очекујемо да ће СНС задржати свој став о изградњи рудника. Чињеница да је Влада до сада одбијала да размотри потенцијалну забрану ископавања литијума у Србији указује на то” (Jamasmie 2022).

Еколошки протести представљали су изазов за владајућу партију јер су без адекватне реакције могли да се „прелију” на изборну кампању. Један од разлога попуштања је стратешки потез СНС-а у предупређивању таласа ширења протеста и могућих изборних изненађења. Одговорност за отварање рудника преносила се на претходне носиоце власти а Влада и председник нису изградили јединствен став о овом питању. Изборима у априлу грађани су желели потврду да рудник у долини реке Јадар, према предизборном обећању, неће бити изграђен, а компанија Рио Тинто да пројекат неће бити потпуно обустављен. Амбивалентан однос наставља да егзистира, поготово са изјавом председника од 7. априла тј. четири дана након избора, да је одлука о обустави изградње рудника од стране компаније Рио Тинто била погрешна (B92 2022).

УКРАЈИНСКИ РАТ У ФУНКЦИЈИ КУПОВИНЕ ВРЕМЕНА ЗА ФОРМИРАЊЕ НОВЕ ВЛАДЕ

Иако се овај разлог може сматрати неочекиваним и непланираним, рат у Украјини успоставио је кулминацију Другог хладног рата насталог након 1999. године (Samardžić 2021, 266), створивши енергетску, економску и политичку кризу широм Европе и поставивши Србију пред појачане међународне притиске. Политика садашњих српских званичника усмерена је ка Европској унији, више у дискурсу него у пракси, јер управо су тим заокретом од Радикала ка Напредњацима, остварили изборни преокрет 2012. године и постали погодан политички партнер на партијској сцени. Бриселским споразумом из 2013. године формализивани су односи Београда и Приштине и њихови преговори у оквирима ЕУ, али 2014, анексијом Крима Србија се не придружује мерама Уније „истичући да ће то свакако урадити када приступање у чланство ЕУ буде извесно”

(Novaković 2022). Неопходност реорганизације унутар Уније након Брегзита 2016, успостава нове методологије приступа кроз кластере, могућност да се затворена поглавља поново могу отворити, давање статуса кандидата Украјини и Молдавији 23. јуна 2022. пре него Босни и Херцеговини, док Албанија и Северна Македонија тада нису добиле зелено светло за отварање приступних преговора на самиту у Бриселу, уз присутан наратив о сталном одлагању коначног датума приступа за Србију и Црну Гору, подстицајни су догађаји за давање изговора државама Западног Балкана у даљој стагнацији ка чланству. Односи са ЕУ додатно се усложњавају у случају Србије, захтевима њених чланица да се ултимативно мора одрећи територијалног интегритета и суверенитета и признати самопроглашено Косово. Последњи сусрет пред изборе Вучића и Куртија у Бриселу 19. јула 2021. оцењен је према Вучићевим речима лошијим од оног 15. јуна 2021. на коме такође није учињен никакав помак у дијалогу (EWB 2021). Дилема: 1) и Косово и ЕУ; 2) Косово без ЕУ; 3) ЕУ без Косова; 4) ни једно ни друго (Кнежевић 2021, 75–89), делује све компликованије за дефинисање у стално присутним тензијама на спољнополитичком плану.

Отварањем фронта у Украјини 24. фебруара српско руководство нашло се у процепу, хармонизације са спољном и безбедносном политиком ЕУ или задржавања неутралног става. Иако је 2. марта Србија осудила агресију на Украјину у Уједињеним нацијама, Ивица Дачић је истог дана изјавио да је увођење санкција против интереса Србије (RTS 2022), а Вучић 1. марта да ће одолевати увођењу санкција докле год је могуће. Поруке челника владајуће коалиције указивале су на њихову упућеност поводом склоности и афинитета бирачког тела у Србији. Сузана Грубјешић је добро приметила да би испитивања јавног мњења указала да око 80% грађана не подржава увођење санкција Русији, што су касније анкете и показале. Свесна негативних ставова грађана на увођење санкција Руској Федерацији и афективних односа српског народа према руском, владајућа странка би сврставањем у европски блок изгубила не само додатни део бирачког тела на изборима 2022. већ и међународну подршку Руске Федерације око косовског чвора. Очување међународног легитимитета СНС-а, одржавано је неутралним или негативним гласањима у Уједињеним нацијама поводом руске инвазије. У избегавању појачаних притисака Уније до потенцијалног расплета сукоба, избори у априлу представљали

су политичку срећу у несрећи док се са функционисањем техничке Владе наставило наредних шест месеци, све до 26. октобра 2022. када је формирана нова Влада.

ЗАКЉУЧАК

Резимирајући читав период од избора 2020. до 2022. као основни контекстуални фактори одржавања нових ванредних избора издвајају се: 1) недостатак демократског легитимитета без опозиције у скупштинским клупама што је утицало на негативне међународне демократске извештаје и сврставање Србије у хибридне режиме; 2) обједињавање парламентарних и председничких избора са београдским. Еродирање међународног легитимитета српске власти изборним бојкотом опозиције, натерао је на тактику спуштања изборног цензуса а како ни она није уродила плодом, ванредни избори указали су се као нужност. Иако је власт прихватила да препусти део изборног колача на парламентарним изборима, није била спремна да се одрекне власти па је тражен најбољи модалитет за приступ београдским изборима. Иницијално је пронађен кандидат за београдски изборни маратон, међутим фузија СПАС-а са СНС-ом условила је даљи пад подршке у главном граду. Једино решење за владајућу странку било је у обједињавању других избора са београдским, како би председник Србије могао да својим личним изборном рејтингом допринесе задовољавајућој изборној победи. Остали узроци су спорадично утицали на развој политичке динамике и прилагођавања изборним циљевима. Владајућој странци нису погодовали нови протести пред изборе, чиме их је сужени маневарски простор натерао на прилагођавање захтевима укидања и модификације спорних законских решења. Неочекивана инвазија Руске Федерације на Украјину такође се показала као ситуациони фактор сврставања без повољног исхода по међународни положај Републике Србије, али су избори омогућили да се купи време, одлука пролонгира а као оправдање је узета прелазна техничка Влада чија су овлашћења ограниченог обима или према Закону о Влади (чл. 17, ст. 1.) прелазног карактера.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Andelković, Nataša. 2021. „Jadarit, Rio Tinto i životna sredina: Šta treba da znate o nalazištu litijuma u Srbiji.” 20. januar 2021. *BBC*. <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-55646178>.
- Antonić, Slobodan. 2020. „Predsednički izbori u Srbiji 1990–2020.” U *Kako, koga i zašto smo birali: izbori u Srbiji 1990–2020. godine*, ur. Milan Jovanović i Dušan Vučićević, 471–583. Beograd: Službeni glasnik i Institut za političke studije.
- Antonić, Slobodan. 2022. „Predsednički izbori u Srbiji 2022: Ubedljiva pobjeda – Neizvesna budućnost.” U *Aprilski izbori 2022. godine*, ur. Milan Jovanović i Dušan Vučićević, posebno izdanje, 153–176. DOI: 10.22182/spm.specijal42022.7.
- B92. 2022. „Odluka o zabrani Rio Tinta pogrešna, mogao je to da bude najrazvijeniji kraj Srbije.” *B92*, 7. april 2022. <https://www.b92.net/biz/vesti/srbija/odluka-o-zabrani-rio-tinta-pogresna-mogao-je-to-da-bude-najrazvijeniji-kraj-srbije-2136281>.
- Balać, R. 2020. „Balint Pastor: Čudan rezultat u Vranju – slučajnost.” *Danas*, 26. jun 2020. <https://www.danas.rs/vesti/politika/izbori-2020/balint-pastor-cudan-rezultat-u-vranju-slucajnost/>.
- Beta. 2020. „Vučić: Izveštaj Fridom hausa neozbiljan i pun netačnosti.” *NI*, 11. maj 2020. <https://rs.n1info.com/vesti/a598451-vucic-izvestaj-fridom-hausa-neozbiljan-i-pun-netacnosti/>.
- Beta. 2021. „Vučić: Ispunili smo sve ekološke zahteve, dalje je sve politika.” *Danas*, 10. decembar 2021. <https://www.danas.rs/vesti/politika/vucic-ispunili-smo-sve-ekoloske-zahteve-dalje-je-sve-politika/>.
- Beta. 2022. „Vučić: Sve ispod 60 odsto podrške smatraću neuspehom.” *Danas*, 28. mart 2022. <https://www.danas.rs/vesti/politika/izbori22/vucic-sve-ispod-60-odsto-podrske-smatracu-neuspehom/>.
- Blic. 2021. „Istraživanje rejtinga: SNS prvi, Šapić pao.” *Nova*, 10. maj 2021. <https://nova.rs/vesti/politika/istrazivanje-rejtinga-sns-prvi-sapic-pao/>.
- Brnabić, Ana. 2020. „Analiza izveštaja Fridom Hausa Zemlje u tranziciji za 2020. Odbacivanje tvrdnji o demokratskom nazadovanju u Srbiji.” *Danas*, 13. maj 2020. <https://www.danas.rs/wp-content/uploads/2020/05/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7>

- %D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D1%98%D0%B0-%D0%A4%D1%80%D0%B8.pdf.
- CRTA. 2022. „Izbori u Srbiji 13. put – više vanrednih nego redovnih.” *CRTA*, 16. februar 2022. <https://crt.rs/izbori-u-srbiji-13-put-vise-vanrednih-nego-redovnih/>.
- CRTA. 2022a. „Varljivi pluralizam u izbornoj kampanji.” *CRTA*, 18. mart 2022. <https://crt.rs/wp-content/uploads/2022/03/Posmatracka-misija-Crte-Preliminarni-izvestaj-o-monitoringu-medija-Varljivi-pluralizam-u-izbornoj-kampanji.pdf>
- Cvetković, Ljudmila. 2022. „Žestoka borba za vlast u Beogradu.” *Radio Slobodna Evropa*, 30. mart 2022. <https://www.slobodnaevropa.org/a/izbori-beograd-glasanje-gradona%C4%8Delnik/31777877.html>.
- Diković, Jelena. 2020. „Fridom haus stoji iza nalaza za Srbiju.” *Danas*, 19. maj 2022. <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/fridom-haus-stoji-iza-nalaza-za-srbiju/>.
- EWB. 2021. “Second Vučić-Kurti meeting ends with no agreements.” *EWB*, 19. jul 2021. <https://europeanwesternbalkans.com/2021/07/19/second-vucic-kurti-meeting-ends-without-any-agreement/>.
- FoNet, i Prva. 2022. „Brnabić: Ukoliko ljudi žele da Rio Tinto ode iz Srbije, podržaću to.” *NI*, 18. januar 2022. <https://rs.n1info.com/vesti/brnabic-ukoliko-ljudi-zele-da-rio-tinto-ode-iz-srbije-podrzacu-to/>.
- Freedom House. 2019. “Nations in Transit.” *Freedom House*. https://freedomhouse.org/sites/default/files/202005/NIT_2019_FINAL_score_change_explanations.pdf.
- Freedom House. 2020. “Nations in Transit – Dropping the Democratic Facade.” *Freedom House*, 6. maj 2020. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-04/05062020_FH_NIT2020_vfinal.pdf.
- Galup, Pipa, Igor Vejnović, i Davor Pehčevski. 2019. „Hidroelektrane na Zapadnom Balkanu – Ko plaća, a ko zarađuje?” *Bank Watch*. <https://bankwatch.org/wp-content/uploads/2019/09/who-pays-who-profits-RS.pdf>.
- Gradska izborna komisija [GIK]. 2018. „Rezultati glasanja Grad Beograd i opštine – grafički prikaz.” *Grad Beograd*. <https://www.beograd.rs/lat/gradska-vlast/1746534/>.
- Gradska izborna komisija [GIK]. 2022. „Ukupan izveštaj o rezultatima izbora za odbornike skupštine grada Beograda.” *Gradska*

- izborna komisija 9. maj 2022. https://www.beograd.rs/images/file/b220a5e4abcb99b227d7b884e2aafc8f_8127807777.pdf.
- Hrašovec Milanović, Ivana. 2021. „SPAS za SNS.” *Vreme*, 12. maj 2021. <https://www.vreme.com/vreme/spas-za-sns/>.
- Institut za evropske poslove [IES]. 2022. „Saopštenje za javnost.” *Institut za evropske poslove* 30. mart 2022. <https://iea.rs/blog/2022/03/30/saopstenje-za-javnost/>.
- Ipsos. 2022. „Saopštenje agencije Ipsos Strategic Marketing – Konačne procene rezultata predsedničkih i parlamentarnih izbora 2022. godine.” *Ipsos*, 31. mart 2022. <https://www.ipsos.com/sr-rs/izbori2022>.
- Ivošević, Zoran. 2021. „Suverenost građana i referendum.” *Danas*, 17. novembar 2021. <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/vladavina-prava/suverenost-gradjana-i-referendum/>.
- Jamasmie, Cecilia. 2022. “Serbian elections could improve chances for Rio Tinto’s lithium project.” *Mining.com* 1 April 2022. <https://www.mining.com/serbian-elections-could-help-rio-tinto-save-lithium-project-analyst/>.
- Jelovac, Jelena. 2021. „Sve nepodopštine većitog zamenika Gorana Vesića.” *Nova*, 20. avgust 2021. <https://nova.rs/vesti/politika/sve-nepodopstine-vecitog-zamenika-gorana-vesica/>.
- Jelovac, Jelena. 2022. „Naprednjaci sa Šapićem imaju 134.742 glasa manje u Beogradu.” *Nova*, 5. april 2022. <https://nova.rs/izbori-2022/naprednjaci-sa-sapicem-imaju-134-742-glasa-manje-u-beogradu/>.
- Jovanović, Milan. 2016. „Instrumentalizacija parlamentarnih izbora 2016. godine – Start za predsedničke izbore 2017 godine.” U *Izbori u Srbiji 2016 godine: “Istorijska” ili “Pirova” pobeda*, ur. Milan Jovanović i Dušan Vučićević, 257–283. Beograd: Institut za političke studije.
- Jovanović, Milan. 2021. „Od zahteva za slobodne i poštene izbore do izborne reforme – Dijalog vlasti i opozicije u Srbiji 2019. godine.” *Sociološki pregled* 55 (2): 267–292. DOI: 10.5937/socpreg55-32525.
- Jovanović, Milan, i Dušan Vučićević. 2020. „Izbori za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije 1990–2020.” U *Kako, koga i zašto smo birali: Izbori u Srbiji 1990–2020. godine*, ur. Milan Jovanović i Dušan Vučićević, 583–646. Beograd: Institut za političke studije.

- Jovanović, Milan, i Dušan Vučićević. 2022. „Referendum kao plebiscit za aprilsko izborna takmičenje.” U *Aprilski izbori 2022. godine*, ur. Milan Jovanović i Dušan Vučićević, posebno izdanje, 307–336. DOI: 10.22182/spm.specijal42022.14.
- Jović, Nikola, Stefan Anđelković, i M. Bulatović. 2014. „Politički aktivizam i izborna participacija mladih koji stižu izborna pravo.” U *Izbori u Srbiji 2014. godine: Politička rokada*, ur. Milan Jovanović i Dušan Vučićević, 85–106. Beograd: Institut za političke studije.
- Knežević, Miloš. 2021. *Dijalozi o Kosovu i Metohiji*. Beograd: Institut za političke studije.
- Kostić, Svetislav. 2022. „Piše prof. Kostić: Drugačiji pogled na rezultate izbora ili zašto sam prezadovoljan.” *021.rs*, 5. april 2022. <https://www.021.rs/story/Info/Misljenja-i-intervjui/302164/Pise-prof-Kostic-Drugacij-pogled-na-rezultate-izbora-ili-zasto-sam-prezadovoljan.html>.
- Kovačević, Despot. 2020. „Manjkavost regulacije izbornih kampanja – Funkcionerska kampanja.” U *Dijalog o izborima 2020*, ur. Milan Jovanović i Dejan Milenković, 141–158. Beograd: Fakultet političkih nauka; Čigoja štampa.
- Lončar, Jelena. 2022. „Izbori za odbornike skupštine grada Beograda 2022. godine – Akteri, rezultati, posledice.” U *Aprilski izbori 2022. godine*, ur. Milan Jovanović i Dušan Vučićević, Srpska politička misao, posebno izdanje, 197–222. DOI: 10.22182/spm.specijal42022.9.
- Milovančević, Vojislav. 2021. „Ekskluzivno: Dokument Vlade Srbije u kom obećava dozvole Rio Tintu.” *Nova 1*. decembar 2021. <https://nova.rs/vesti/politika/ekskluzivno-dokument-vlade-srbije-u-kom-obecava-dozvole-rio-tintu/>.
- Mladenović, Miljan. 2022. „Šta Srbija misli. 28. mart 2022.” *Istraživanja.rs*. <https://istrazivanja.rs/predizborno-istrazivanje-mart-2022/>.
- N1 i Beta. 2018. „U Beogradu i zvanično formiran Savez za Srbiju.” *N1*, 2. septembar 2018. <https://rs.n1info.com/vesti/a416890-formiran-savez-za-srbiju/>.
- Nedeljković, V. 2022. „Politički TV spot u predizbornim kampanjama u Srbiji: fokus na 2022.” *Novosadska novinarska škola*. <https://novinarska-skola.org.rs/wp-content/uploads/2022/08/Politicki-TV-spot.pdf>

- Novaković, Igor. 2022. „Pozicija Srbije u kontekstu rata u Ukrajini – razlozi i perspektive.” *Heinrich Boll Stiftung*, 25. mart 2022.. <https://rs.boell.org/sr/2022/03/25/pozicija-srbije-u-kontekstu-rata-u-ukrajini-razlozi-i-perspektive>.
- Nova Srpska Politička Misao. 2022. „NSPM: Izbori 3. aprila 2022 – projekcija rezultata.” *Nova Srpska Politička Misao*, 31. mart 2022. <http://www.nspm.rs/hronika/nspm-izbori-3.-aprila-2022-projekcija-rezultata.html?alphabet=l>.
- Orlović, Slaviša. 2020. „Smanjenje izbornog praga i bojkot izbora: Fragmentacija i polarizacija partijskog sistema Srbije.” U *Dijalog o izborima 2020*, ur. Milan Jovanović i Dušan Milenković, 29–42. Beograd: Fakultet političkih nauka; Čigoja štampa.
- Otvoreni parlament. 2021. „Parlament pod lupom – Broj 17.” *Otvoreni parlament*. <https://otvoreniparlament.rs/istrazivanje/65>.
- Reuten, Thijs. 2022. „Parliamentary and Presidential elections in Serbia – 3 April 2022.” *European Parliament*. https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/249223/2022-04-04_SERBIA_Final-Statement-EP.pdf.
- Rogač, M. 2021. „Ne može vlada da povuče zakon koji je usvojila skupština.” *Istinomer*, 9. decembar 2021. <https://www.istinomer.rs/izjava/ne-moze-vlada-da-povuce-zakon-koji-je-usvojila-skupstina/>.
- RSE. 2021. „Dačić: Referendum o promeni Ustava u Srbiji trebalo bi da se održi 16. januara.” *RSE*, 12. novembar 2021. <https://www.slobodnaevropa.org/a/dacic-referendum-o-ustavu-16-januara-2022/31558155.html>.
- Radio Televizija Srbije [RTS]. 2022. „Dačić za RTS: Oni koji traže da uvedemo sankcije Rusiji su protiv Srbije.” *Radio Televizija Srbije*, 2. mart 2022. <https://www.rts.rs/vesti/politika/4722826/ivica-dacic-srbija-rusija-sankcije-interesi.html>.
- Republički zavod za statistiku [RZS]. 2020. „Izbori za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije – jun 2020.” *Republički zavod za statistiku* <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Pdf/G20206003.pdf>.
- Samardžić, Nikola. 2021. *Drugi Hladni rat. Zapad i Rusija: 1990–2019*. Beograd: Laguna.
- Slavujević, Zoran. 2020. „Teme izbornih kampanja – U vrtlogu neznanja, laži, vlastoljublja i srebroljublja.” U *Kako, koga i zašto smo birali: Izbori u Srbiji 1990–2020. godine*, ur. Milan Jovanović i Dušan

- Vučičević, 303–346. Beograd: Službeni glasnik i Institut za političke studije.
- Spasojević, Dušan. 2020. „Strukturalni defekti izbornog zakonodavstva Srbije.” U *Dijalog o izborima 2020.* ur. Milan Jovanović i Dušan Milenković, 69–86. Beograd: Fakultet političkih nauka; Čigoja štampa.
- Stevanović, Katarina., i Predrag Vujić. 2022. „Srbija, ekologija i Rio Tinto: ‘Stavili smo tačku na Rio Tinto’ – kaže premijerka Ana Brnabić, šta piše u obimnoj dokumentaciji.” *BBC*, 20. januar. 2022. <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-60072036>.
- Stojanović, Boban. i Sunčica Dragaš. 2017. „Election Analysis: The 2017 Presidential elections in Serbia.” *Srpska politička misao*, 58(4): 371–384. DOI: 10.22182/spm.5842017.20.
- Tanjug. 2017. „IPSOS: Građani veruju Vučiću pa onda - nikome.” *Blic*, 7. april 2017. <https://www.blic.rs/vesti/politika/istrazivanje-ipsos-gradani-veruju-vucicu-pa-onda-nikome/xtpfrdh>.
- Vlada Republike Srbije. 2021. „Predlog novog zakona o referendumu u potpunosti usklađen sa Ustavom.” *Vlada Republike Srbije* 25. novembar 2021. <https://www.srbija.gov.rs/vest/593059/predlog-novog-zakona-o-referendumu-u-potpunosti-uskladjen-sa-ustavom.php>.
- Vlada Republike Srbije. 2021. „Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakona o eksproprijaciji.” *Vlada Republike Srbije*. <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/091121/091121-vest13.html>.
- Vodinić Rakić, Vesna. 2021. „Kvaka Rio Tinto.” *Peščanik*, 2. avgust 2021.. <https://pescanik.net/kvaka-rio-tinto/>.
- Vučičević, Dušan. 2020. „Reforme izbornog sistema Srbije: ‘Od “nema izmena u izornoj godini” do ‘menjamo radi jačanja demokratije’ u samo nekoliko meseci.” U *Dijalog o izborima 2020.*, ur. Milan Jovanović i Dejan Milenković, 179–193. Beograd: Fakultet političkih nauka; Čigoja štampa.
- Zakon o referendumu i narodnoj inicijativi [ZRNI]. 2021. „Službeni glasnik Republike Srbije” br. 111/2021 i 119/2021.

Milan Jovanović

Faculty of Political Sciences, Belgrade

Savo Simić

Institute for Political Studies, Belgrade

DETERMINING CONTEXTUAL FACTORS OF THE 2022 SNAP ELECTIONS IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Resume

The goal of this research is to determine four key contextual political factors in shaping the political framework for holding snap parliamentary elections in 2022. Some of them belong to long-term processes, such as the decline of democracy and opposition contestation of election conditions, while others are the products of current political events, such as environmental protests, opposition boycotts of elections, and the war in Ukraine. As a central factor, we single out the absence of inter-party dialogue and opposition participation in the 2020 elections, which produced an almost one-party representative body and a lack of parliamentary pluralism. Simultaneously we observe continuous democratic erosion of the Republic of Serbia, which prevents the long-term consolidation of democratic institutions. By the second cause, we imply the electoral calculation of the ruling party in unifying the Belgrade local elections with the presidential and parliamentary elections to ensure electoral victory. Environmental protests in 2021, initiated after the adoption of disputed normative acts without public deliberation, stand out as the third factor. The fourth reason for new elections included the positioning of Serbia within the conflict between Russia and Ukraine, requiring a review of the general will of the citizens and the consensus of the leading political actors on the issue of Kosovo and Metohia.

Keywords: elections, Republic of Serbia, stabilocracy, political parties, electoral boycott, civil protests, geopolitical influence

* Овај рад је примљен 7. маја 2023. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 8. августа 2023. године.